

Joel Elstelä

WSOY

IZAK

Joel Elstelä

IZAK

Romaani

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© JOEL ELSTELÄ JA WSOY 2024
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
ISBN 978-951-0-50610-3
PAINETTU EU:SSA

Katille

*Vaikka minä puhuisin ihmisten ja enkelien kielillä,
mutta minulla ei olisi rakkautta,
olisin minä vain helisevä vaski tai kilisevä kulkunen.*

1. KORINTTOLAISKIRJE 13

*The web of our life is of a mingled yarn,
good and ill together.*

WILLIAM SHAKESPEARE,
ALL'S WELL THAT ENDS WELL

KUOPPA

BAIJERI, SYYSKUU 1913

Mitätön ongelma

Kuinka outoa...

Izak Fasch, nuorehko, keskimittainen, keskipainoinen ja tavallisuudessaan varsin keskinkertaisen oloinen mies, seisoo eräänä harmaana ja usvaisen kosteana perjantaiamuna kuusiruutuisen ikkunan ääressä ja tuijottaa takapihalleen syöpynyttä, lakoontuneen ruohon seasta hädin tuskin erottuvaa matalaa kuoppaa.

Izakin yllä on paksu, punertava, nilkkoihin asti ulottuva aamutakki. Kädessään hän pitelee reunasta hieman lohjennutta, kettu- ja syreenikuvioitua ranskanposliinista kuppia, joka on puolillaan jäähtynyttä kahvia. Toiseen käteen on unohnutunut sytyttämätön savuke. Aamu on hämärä niin kuin koleat syyskuun lopun aamut tapaavat olla pienissä, melko huomaimattomissa kaupungeissa Alppien kupeessa.

Heti herättyään Izak on virittänyt kireästi leimahtavalla fosforitikulla huoneen nurkassa seisovaan, pyöreävaiseseen kamiinaan valkean, sillä syysaamuisin talon lattiat hohkaavat jäätä ja seinistä huokuu väsynyt, nihkeä kylmyys.

Koska hän on havahtunut valjuun päivään tavallista myöhemmin, hänen aikomuksenaan on ollut pukeutua nopeasti ehtiäkseen tapansa mukaan hyvissä ajoin työpaikalleen Veljekset Jacob & Josef Gutmanin kirjanpito- ja tilitoimistoon, mutta hän on sattunut vilkaisemaan pihamaalle pienen kirjasto-huoneen ikkunasta, ja aamun haalistunut valo on juuri tuolla hetkellä ollut sopivassa kulmassa taivaan ja talon suhteen, ja siksi hän on huomannut kuopan.

Kuinka outoa...

*Ärsyttävä poikkeama tutussa maisemassa. Kiusallinen häiriö.
Tuo ei ole ollut tuossa aiemmin.*

Hän kurtistaa otsaansa, jossa on enemmän ryppyjä kuin 33-vuotiaalla yleensä, ja hänen vaaleat, pääläelta tuskin huomattavasti harvenevat hiuksensa yhtyvät otsan ihmetykseen liikahtamalla aavistuksen.

Tuo kuopan muoto, aihio... En ole huomannut sitä ennen.

Hän ei osaa selittää itselleen, miksi kuoppamaisen painauksen tuskin huomattava varjo häiritsee häntä. Syy ei ole siinä, että se rikkoi jonkin huolella suunnitellun asetelman räjäisellä pihalla. Hän ei ole laisinkaan puutarhahihminen. Pieni pihamaa on saanut rehottaa rikkaruohoa kaikki ne kolme kesää, jotka hän on asunut vanhuuttaan narisevassa talossa perittyään sen lähes tuntemattomaksi jääneeltä kemistisedeltään. Hän on niittänyt ruosteisella, raskaalla viikatteella piharuohon lyhyeksi silloin tällöin muistaessaan, mutta senkin hän on tehnyt oikeastaan vain siksi, että saisi haistaa lehtivihreän ja märän, kesken elämänsä amputoidun ruohon makean aromin. Pihan korkeitten, tiiviiksi naulattujen lauta-aitojen suojassa hän on joskus jopa painanut kasvonsa maata vasten ja hengittänyt katkaistun ruohon, paksun multamaan ja syvälle unohtuneiden, ammoin kuolleitten jättiläissaarnien juurten varjotuoksua. Tuolloin hän on tuntenut ohimenevää onnentunnetta. Mutta sen häiritsevän olotilan hän on ravistanut pikaisesti mielestään, sillä hän on tehnyt pitkään töitä kyetäkseen olemaan tuntematta mitään.

Liiallisista tunteista – oikeastaan tunteista ylipäätään – syntyy vain hankaluuksia, ja niitä haluan välttää, hän on ajatellut. Painoin sen parantolassa visusti mieleeni.

Ja siksi hän on jättänyt pihamaan hoidon sikseen. *Se on, koska se on – ja siinä kaikki. Se ei häiritse minua, joten jätän sen rauhaan. Kasvakoon rikkaruohoa ja rehottakoon. Yhdentekevää minulle.* Sen vuoksi hän ei ole myöskään – joittenkin naapuriensa lailla – istuttanut eksoottisia pensaita tai värikkäitä,

kesäaamuisin huumaavasti tuoksuvia kukkia pihalleen, ei ole kääntänyt maata luodakseen pihan kulmaan sympaattista yrtti-puutarhaa, jollaisista joissain viikkojulkaisuissa on kirjoitettu, eikä ole nikkaroinut pihan perälle, lahonneen vajan vierelle pientä oleskelukatosta kestitäkseen vieraitaan ja »ollakseen ystävä jopa ventovieraille», kuten lehdissä on kehoitettu.

Pelkkä ajatus vieraista itse asiassa aiheuttaa hänessä puista-tuksia – lähes pahoinvointia. Siksi hän varmistaa huolellisesti aina töihin lähtiessään ja kotiin saapuessaan, että piha-aidan lautaportti on varmasti lukittu avaimella. Hän toki tietää, ettei kukaan kutsumatta, silkasta mielijohdeesta astu talon ohitse kumaraisena kupruilevan mukulakivikadun portista hänen pihalleen, mutta koska hän ei pidä ihmisistä – ei edes harvoista tuttavistaan saatika työtovereistaan – pysyy pihaportti aina lukittuna. Hän tietää olevansa erakko eikä tunne syyllisyyttä siitä, että nauttii yksinäisyydestä ja tulee helposti toimeen, kun on itse itsensä ainoa seuralainen.

Se on oma valintani. Enää en halua pudota siihen lietteeseen, johon upposin kuusi vuotta sitten ja josta ylös kiipeäminen vei hyvän matkaa kolme vuotta.

Mutta tuo kuoppa; kuinka ärsyttävää, hän miettii ottaen aamutakin taskusta tarkasti viikatun nenäliinan ja pyyhkäisee ylähuulelle kohonneet pienet hikihelmet pois.

Vaikka eihän se oikeastaan ole edes mikään kunnon kuoppa. Pelkkä kolon varjo tai tantereeseen syöpyneen matalan painanteen avuttoman onneton irvikuva. Pelkkä mitätön ongelma.

Ovenpielessä lasikantiseen arkkuun suljettu kello alkaa rahista ja ritistä. Kohta se kumauttaa vaivalloisesti onnahtaen neljännestunnin yönin.

Izak havahtuu ajatuksistaan.

Viittätoista vaille kahdeksan. Olen myöhässä aikataulusta – mutten liikaa.

Makuuhuoneessaan hän pukee pikaisesti ylleen jo edellisiltana valmiiksi asettamansa vaatekerran: valkoisen, siistin paidan – kovaksi tärkätyn kauluksen hän on jo illalla kiin-

nittänyt valmiiksi niskanapilla aikaa säästääkseen –, puhtaat, etuhalkionapilliset alushousut, mustat sukat, mustat housut, mustan, kahdeksannappisen liivin ja lopuksi huolella siistiksi harjatun, mustan pikkutakin. Paidan hihansuut hän sulkee kalliin näköisillä – mutta todellisuudessa varsin arvottomilla – kalvosinnapeilla, joihin on teräspiirtimellä tarkasti vuoltu hienoviivaiset kalanruodon kuvat. Solmio sitoutuu paidankauluksen ympärille balthussolmulla ja sen häntä työntyy ketterästi liivin alle. Hän kiinnittää solmion paitaan kullavärisellä – tosiasiaassa messinkisellä – solmioneulalla, jonka päässä on valkoinen, varsin hämäävästi aidolta näyttävä lasihelmi. Jalkoihinsa hän vetää kiiltäviksi lankatut, mustat, mukaviksi muotoutuneet pikkukengät, joitten ohuet nauhat hän sitoo täsmälleen samankokoisiksi ruseteiksi.

Viimeiseksi hän ottaa yöpöydältä halvan mutta luotettavasti aikaa mittaavan taskunauriin, vilkaisee sen viisarien asentoa ja hymyilee. *Seitsemän viisikymmentä. Minulla on kaksikymmentäneljä minuuttia aikaa. Se riittää oivallisesti enkä joudu edes kiihertämään.* Edelleen hymyillen hän kiinnittää hopeisen – aidon – kellonvitjan liiviensä alhaalta lukien kolmanteen napinläpeen ja työntää kellon oikeaan liivintaskuunsa.

Pukeuduttuaan hän silmää itseään vaatekaapin oveen kiinnitetystä kaidasta, korkeasta peilistä. *Hoikahko, huomaamaton, kalpeaihoinen, ovaalit, sileät, tavalliset kasvot, lattean ilmeettömät, vihertävät silmät, kapeat huulet, ei parransänkeä.* Hän ei ole tyytyväinen eikä tyytymätön näkemäänsä, mutta haluaa tarkistaa, onko hänessä jotain silmäänpistävää tai vinoa. Kaikki on kuitenkin aivan kuten eilen, toissa päivänä ja sitä edellisenä päivänä. *Hyvä, taidan olla valmis.*

Hän ottaa sivupöydältä suunnikkaan muotoisen, kovapiikkisen harjan, jolla hän vetää ohuet hiuksensa vielä tiukasti päälakeen kiinni.

Minusta olisi voinut tulla värittämyyteni vuoksi hyvä pappi, kuten äiti ironisesti toivoi, hän ajattelee asettaessaan harjan takaisin sivupöydälle tarkasti sille kuuluvalla paikalla,

ottaessaan puoliksi itsensä loppuun huohottaneen savukkeen pitkiin sormiinsa ja vetäessään savua sisäänsä.

Jonkin määrittelemättömän muistikuvan viiste saa hänen huulensa kiristymään kalpeaksi viivaksi. Hän sammuttaa savukkeen keraamiseen tuhkakuppiin. Tupakka murskaantuu pieniksi muruiksi. Sormenpäät valkoisina hän hieroo savukkeen jäänteitä hiukan liian pitkään. Ärtynyt kireys leviää sormenpäistä ranteen kautta käsivarteen, siitä oikealle puolelle kaulaa ja jää hetkellisenä jomotuksena oikeaan ohimoon tykyttämään voimistuen jokaisella sydämenlyönnillä. Vilkaistessaan peiliin hän näkee vihaisen katseensa, tuijottaa sitä tovin ja sulkee silmänsä.

Pimeyden ylitse hivuttautuu kirjainten äänetön joukko hänen mieleensä. Ne kokoontuvat, puikkelehtivat toisensa välitse, tuuppivatkin hitaampia, ohittelevat, hypähtelevät ja jäsentyvät kuuliaiseen muotoon ryhtyen pian rakentamaan tavuja, sitten sanoja, jotka yhteen liittyttyään muodostavat lauseita. *Lohduttavia lauseita, maailmojen kuvia. Parantolan lahja. Ei lääkkeitä, vaan rauhoittavat sanayhdistelmät.* Kireys laukeaa jokaisen lauseen synnyn myötä kulmikkaan pykälän verran.

Kun hän on rentoutunut tarpeekseen ja ärtymys on liuenut niin läpikuultavaksi, että sitä tuskin tuntee, hän avaa silmänsä, huokaisee ja katsoo uudelleen itseään peilistä. *Samat kasvot, sama ilme, sama valju katse. Ulkomuotoni sopisi todellakin oivallisesti kirkonmiehelle. Mutta minulla ei ollut lukupäätä eikä mieltä sanoihin tai niitten yhdistämiseen, vaikka sanoja rakastankin. Pääni soveltui loppujen lopuksi kaikkein parhaiten vain yksinkertaisiin konttoritehtäviin, kuten äiti muisti huomauttaa. Siksi olen nyt se, mikä olen.* Hän puree hampaansa yhteen. Silmiin on leviämässä jälleen liiallinen kovuus, mutta hän hengittää sen pois. *Itsehillintä ja hallinta. Se erottaa minut muista. Silti yhä useammin olen huomannut olevani ärtynyt aamuisin ja päätäni särkee, vaikkei minun pitäisi olla mistään järjellisestä syystä tyytymätön.*

Silmät katsovat kuvastimesta katsovia silmiä. *Ulkopuolisuus.*
Kello raksuttaa.

Turhia mietteitä. Yhtä turhia kuin... no, kuoppa...

Viittä vaille kahdeksan. On aika.

Nopein askelin hän palaa talon takahuoneeseen, työntää pöydälle unohtuneet kirjat tarkasti omille paikoilleen kirjahyllyyn ja on poistumassa huoneesta, kun jokin tunne pysäyttää hänet. Hän kääntyy tuijottamaan ulos. Harmaa päivä valuu ikkunalaseissa. Hän astuu ikkunan luokse, räpäyttää silmiään ja laskee vasta sitten katseensa pihamaalla irvistävän kuopan alkuun. Se näyttää nyt syvemmältä.

Se on yhtä leveä kuin aiemmin, mutta nyt vaikuttaa siltä kuin sen varjo olisi tiivistynyt; kuin maa olisi vajonnut pari senttimetriä.

Toteemipaalut kulmakarvojen välissä viertyvät hitaasti ja varovasti lieväksi ärtyneisyydeksi. Hän unohtuu tuijottamaan kuoppaa ja koettaa samalla painaa ohimon sykkivää jomotusta etäämmälle. ...*muutama nopea rauhoittava sana...*

Könninkello huokaisee ja vetää henkeä liikauttaen rautasisälmyksiensä nahkapäällysteistä metallivasaraa. Ontuen se lyö ensimmäisen kahdeksasta lyönnistä.

Hän hätkähtää ja kävelee otsa rypyssä eteiseen.

Minä näin väärin; erehdyin; kyseessä on vanhan ikkunalasin vääristymä, illuusio. Tuskinpa pihamaan kuoppa nyt näin lyhyessä ajassa on laisinkaan muuttunut.

Vaatenaulakon luona hän vetää kenkiensä päälle mustat kalossit ja ylleen mustan, lämpimän päällystakin. Päähänsä hän asettaa huolella homburg-hatun pyyhkäistyään sitä ensin tavan vuoksi nenäliinalla. Ulko-ovella hän avaa ensin ylemmän lukon, sitten alemman ja vetää vasta sitten varmuusketjun pois urituksestaan.

Ulkoilman raikkautta leikkaa jonkin matkan päässä olevan kemiantehtaan savun- ja rikinhaju. Joka-aamuinen yskähähdys syntyy enemmän vanhasta muistista kuin tarpeesta. Hän ottaa eteisen ryhdikkäältä puutuolilta sille jo illalla valmiiksi

asettamansa kuluneen, metallihelaisen salkun, astuu ulos, lukitsee huolellisesti ulko-oven perässään ja astuu pihapolulle. *Jos olisi aikaa, menisin takapihalle katsomaan tuota olematonta, kuviteltua kuoppaa lähempää, mutta sitten saattaisin myöhästyä töistä.* Hän puree hampaansa yhteen. Mielessä leijuva, vääristyneitten ikkunalasien muotoilema kajastus kuopan varjosta muuntuu epämääräisen muodottomaksi kuvaksi jostain, mistä ei saa selvää. Ainoa selvästi erottuva tunne on ohut aavistus ikävyyksistä. Hänen kämmenensä hikoavat. Hänen avatessaan lautaportin lukkoa sormet vavahtavat, eikä avain löydä lukkopesää.

Hitto...

Avaimen lipsahtaessa toisen kerran hän kuulee etäisenä könninkellon viimeisen, reumaattisen lyönnin ja suutahtaa itselleen.

Johan tämä nyt on jo hemmetin typerää! Mitään kummallista ei ole siinä, että pihamaalle on ilmestynyt pieni painauma. Olen selvästikin vain valvonut iltaisin liian myöhään, pohdiskellut liikaa joutavia mietteitä menneisyydestä ja etenkin isäni kuolemasta. Kaikki on kuitenkin hyvin yksinkertaista – minä, elämäni ja työ – eikä minun ole mitään syytä yrittää olla monimutkaisempi kuin todellisuudessa olenkaan.

Hän sulkee silmänsä sekunnin rikkoutumisen hetkeksi.

Ikävä. Jotain minun on ikävä, ja ikäväkseni minun on todettava, etten ikävä kyllä tiedä, mitä ikävöin.

Hän avaa silmänsä. *Ja nyt tämä ikävyyttävä roska saa riittää.*

Hän työntää tiukalla liikkeellä avaimen lukkoon, kiertää vihaisesti avainta, ja lukonkieli liukuu tottelevaisesti sivuun.

Portti aukeaa ja maailma heilahtaa mukulakivikatuna, ohikopisevien hevosten kavioina, rattaiden kirskuvana kolinana ja muutaman harvan automobiilin puksuttavana moottorina hänen ympärilleen. Ja niitten muassa hän haistaa katukivien syksyn kosteuden, läheisen viemäriaukon suulle kerääntyneet, mätänevät lehmusten lehdet ja hänen oman porttinsa lahoavan, tunkkaisen huokopuun.

Ja kaiken alla kuin salaisena ajatuksena tai vallitsevana olosuhteena kelluu von Dustermannin kemiantehtaan ihohuokosiin asti ujuttuva ammoniakin haju.

Onnettomuus

Pilvet roikkuvat taivaalla sadesiimoja täynnä. *Viimeistään iltapäivällä tihuttaa*, Izak ajattelee ja kiihdyttää askeliaan kulkiessaan tarkoin, naputtavan täsmällisin jaloin kohti työpaikkaansa.

Kostea tuuli puhaltaa hänen selkäänsä kapeaa katu-kuilua pitkin. Talojen seiniin liimatut, reunoiltaan rispaantuneet, osittain irronneet paperiplakaatit räpistelevät oikullisesti pyörteilevän ilmavirran tempomina, mutta hän ei vilkaisekaan mainosaffisheja, vaan kulkee koneellisesti eteenpäin katse katukivien saumoja seuraten, kädet syvälle päällystakin taskuihin työnnettyinä ja laiha salkku tiukasti kainalossa.

Töihin kiirehtivät kemiantehtaan työläiset törmäävät puoli-juoksua häntä vastaan. Harmaanaamaisia miehiä, kosteasilmäisiä naisia, nuoria poikia ja tyttöjä kauhtuneissa asuissa, kaulukset nostettuina, lakit silmille vedettyinä, huivit kireällä solmulla leuan alle sidottuina, kiillottomat kengät kiivaasti kadun selkää koputtaen. Pistävä raskaan työn ja likaisten asuntojen haju hulmuua viittana heidän ympärillään. Izak väistyy kulkemaan lähemmäs kadunvarren tummarappauksisten kerrostalojen seinänvierustoja.

Hänen kolmea vuotta aikaisemmin sedältään perimänsä talo sijaitsee korkeitten, kulmikkaitten kivitalojen ja kurnut-tavan, savua sylkevän tehtaan välissä, kapealla, likavetisen kanavan kahtia jakamalla maakaistaleella, joka on kaventunut kaventumisistaan niinä vuosina, kun Izak on talossa asunut.

Naapurit ovat yksi toisensa perään myyneet lujiksi rakennetut, kaksikerroksiset kotinsa läheisen, pyörteilevän joen rantaan jo aikapäiviä sitten nousseelle tehtaalle, jonka suuremman tuotantolaitoksen ympärille versoo kuin varkain pienempiä tiilistä rakennettuja varasto- ja tutkimusrakennuksia. Izak tietää, että kenraali von Dustermannin tehdas tuottaa kemianteollisuuden tarvitsemia aineita ainakin maataloutta varten. Sen enempää asia ei häntä kiinnosta. Sekään ei häntä erityiseen liikuta, että kauppojen teon jälkeen naapuruston vanhat mutta hyvin hoidetut puutalot on pikaisesti ja sumeilematta purettu. Niitten tilalle on noussut ennätysajassa monikerroksisia kivitaloja, jotka puristavat muutamat jäljellä olevat pikkutalot alati suipenevalle niemekkeelle.

Tehtas kasvattaa uutterasti ympärilleen ylimääräisiä rujoja, kulmikkaita tiiliraajoja ja kiviharkkokennostoja, joihin on huokeaa ja vaivatonta majoittaa tehtaan laajenevan kasvaimen tarvitsema työvoima. Ja edistyksen myötä taivas kaupungin yllä on alkanut aurinkoisinakin arkipäivinä valjuilla kellanharmaassa savuauteressa. Tehtaan lähiympäristössä leijuu jatkuvasti rikin, kemikaalien ja maahan ensin imeytyvän ja siitä myöhemmin hikoilevan ammoniakkikuonan raskas aromi.

Izak ei kuitenkaan sure tai iloitse siitä, että tehdas leviää laajemmaksi, harmaammaksi ja persoonattommaksi vyöhykkeeksi pikkukaupungin sydäntä kohti. Se on hänelle yhden tekevää, eikä hän välitä surra sitä, että joutuu varmasti jonain päivänä myymään perimänsä talon. Rakennus on hänelle täysin merkityksetön. Kolmeen vuoteen hän ei ole muuttanut talossa mitään. Se on siinä kunnossa, jossa hän on sen omakseen saanut. Hän käyttää puolituntemattoman setänsä jouhipatjaista vuodetta ja muita huonekaluja ajattelematta hankkia uusia eikä vaivaa päätään miettimällä, olisiko jokin paikka jollekin tuolille tai pöydälle parempi tai esteettisesti tyydyttävämpi kuin jokin toinen. Edes kaikkia huoneita hän ei ole ottanut käyttöön, vaan tyytyy karuun makuuhuoneeseen, kolhoon keittiöön ja kirjahyllyillä vuorattuun takapihan huoneeseen.

Ne riittävät. Sedän mauttomasti kalustamaan, kadunpuoleiseen olohuoneeseen hän on ainoastaan vilkaissut taloon muuttaessaan ja päättänyt unohtaa sen saman tien.

Parantolasta päästyään hän on tuonut mukanaan vain kuluneeseen, ruskeapahviseen matkalaukkuun pakatun, ylimääräisen, siistin vaatekerran (jonka hän uusii tarvittaessa pyrkien löytämään liiaksi kuluneiden asusteitten tilalle täsmälleen samanlaiset), nivaskan äitinsä sisareltaan saamia kirjeitä (joita hän ei ole vapauttanut paperinarukahleestaan kertaakaan), kuvioidun kahvikupin (josta on juonut lämpimän juoman aamuisin lapsuudestaan saakka) sekä isänsä ja äitinsä ovaalinmuotoisiin kehyksiin, suttuisen lasin taakse vangitut valokuvat. Ne hän on kiinnittänyt eteisestä takapihan puoleiseen huoneeseen vievän käytävän seinälle valottomaan ja hämärään kulmaan, kellarin matalan oven katveeseen niin, että kuvissa olevien henkilöitten kasvopiirteet erottaa vain läheltä katsottaessa ja vain kirkkaina päivinä. Niitä vuorten varjostamassa kaupungissa on kovin harvoin.

Hahmot menneisyydestäni, hän on ajatellut karvas maku ikennissä nostaessaan soikiokuvat paikoilleen kolmea vuotta, kolmea kuukautta ja kahdeksaatoista päivää aiemmin kesäkuun kahdeksantena päivänä vuonna 1910. *Olkoot tuossa muistutamassa minua itsestään. Eivät näkyvissä, mutta eivät aivan näkymättömissäkään. Läsni, mutta varjoissa, kuin kiukkuisten ajatusten sulkeutuneet tulehdusarvet.*

Kun Izak kääntyy kadunkulmasta kohti vanhankaupungin keskiaikaisten sotien synnyttämien, jykevien muurien takana sijaitsevaa työpaikkaansa, katuä pitkin syöksyy yllättäen musta, kiiltäväkuorinen, kromia välkähtävä, pitkä ja leveä auto. Se murahtaa kiukkuisella äänellä hänen editseen kadun reunakiveä ja lähes hänen kengänkärkiään hipoen ja kääntyy renkaat vingahtaen kohti kemiantehdasta. Lievä säikähdys saa Izakin pysähtymään ja katsomaan auton perään juuri sillä hetkellä, kun kadun yli kiirehtivä mutta autolle kuitenkin aivan

liian hidas pikkupoika kolahtaa muutaman kymmenen metrin päässä auton eteenpäin puskevaan lokasuojaan. Lapsi lennähtää törmäyksen voimasta suinpäin ilmaan mätkähtäen raajat luonnottamassa kulmassa puoliksi kadun mukulakiville, puoliksi jalkakäytävän puolelle. Ilkeä, uuden, aiempaa voimakkaamman säikähdyksen hapan maku nousee Izakin suuhun hontelon kehon ja pienen pään kopsahtaessa kivitantereeseen.

Auton jarrut nirskahtavat. Murina muuttuu tyytyväiseksi hyrinäksi vaunun pysähtyessä. Onnettomuuspaikalle kokoontuu hetkessä lauma päivittelevää ja siunailevaa, tehtaaseen matkalla ollutta työväkeä. *Toisen kipu voittaa kiireen ja vieraan hätä hopun.* Seisahtunut auto urahtelee harkitsevasti runko värähdellen, ja Izak miettii, aikooko kuljettaja kenties noin vain ajaa pois paikalta. Matkustamon ja kuljettajan peittävä, virtaviivaiseksi muotoiltu kuomu on sivulta avoin, mutta se verhoaa silti matkustajat näkyvistä kokonaan. Pienessä, luukkumaisessa takaikkunassa häilähtää kireäkankaisen koppalakin tumma yläosa. Ratin takana istuvasta ajajastakaan Izak ei erota kuin leveäharteisen siluetin. Kohta etuovi kuitenkin aukeaa, ja vaaleanharmaaseen, univormumaiseen asuun pukeutunut keski-ikäinen, jäykkäselkäinen, vaaleaviiksinen mies – *selvästi Chauffeur, ei suinkaan auton omistaja,* Izak ajattelee – kiertää auton eteen, pysähtyy pitkäksi hetkeksi katsomaan harmistuneena auton kolhiintunutta lokasuojaa ja tunkeutuu sitten kirein askelin ihmisjoukon sekaan. Vaalean hansikkaan verhoama, siro käsi ujuttautuu lepäämään matkustamo kattavan kuomun alta auton takaoven reunalle. Käden yläpuolella vilahtaa hansikkaisiin sopivan naisten hatun lierin etukulma. Sormet alkavat rummuttaa takaoven kromilistaa.

Pian ihmisjoukon läpi työntyy suuttumusta punottava paris-kunta: raskaan työn jäntevöittävä mies ja pienikokoinen, nuorehko nainen, jotka huutavat äkämystyneitä sanoja lähestyessään autoa ja osoittavat samalla taakseen – *luultavasti kadulla makaavaa onnettomuuden uhria kohti,* Izak pääättelee –, mutta

sanat uupuvat hetkessä kadoksiin heidän päästyään likemmäs autoa ja nähtyään sen sisään. Samalla hansikkaan peittämät sormet vetäytyvät auton ikkunalta näkymättömiin. Jäntevä mies nappaa lakin äkkiä päästään. Leuka vaipuu kumarrukseen. Nuori nainenkin painaa katseensa niiaten epävarmasti ja liian syvään. He kuuntelevat nyökytellen, mitä autosta heille sanotaan, ja kumartuvat tavu tavulta enemmän kyyryyn, mitä pitempään autossa olija heitä ripittää.

Hetken päästä harmaaunivormuinen autonkuljettaja kiskoo ontuvan onnettomuuden uhrin jo hajaantuvan ihmisjoukon sylistä auton viereen. Poika on selvästi vieläkin hieman pökeryksissä; katse harhailee ja pää lenkottaa, mutta nuoren naisen – *selvästikin pojan äiti* – tönäistessä häntä tiukasti olkapäähän tajuaa lapsi kumartaa auton kuomun alla istujille. Kuljettajan palatessa tutkimaan lokasuoja vaalean hansikkaan peittämä käsi solahtaa kuomun alta. Sormet näpäyttävät ryppyisen setelin auton tuuppaiseman pojan eteen kadulle, ja poika nappaa sen ylös, kumartaa uudelleen kiitollisena, nyt kahdesti, ja lähtee kiireellä miehen ja nuoren naisen välissä linkuttaen kulkemaan kohti tehdasta. Jonkin matkan päässä lippalakkipäinen mies ottaa setelin pojalta, mutta antaa sen hetken päästä nuorelle naiselle.

Auto urahtaa liikkeelle renkaat vingahtaen. Samalla lilanvärisen huivin kulma vilahtaa karkuun kuomun alta. Se liehuu tuulessa kuin vilkuttaisi ilkamoivan liekkikielen lailla Izakille. *Varmaan joku hienostorouva, tai ehkä jopa neito, Izak ajattelee hymyillen. Neito, jota voi katsella ja ihailla vain etäältä ja jonka tuoksu on kaukana tehtaan ammoniakkihuuruista tai ihmisten hajusta...*

Hän naurahtaa ääneen, vilkaisee kelloaan ja harmistuu. *Mikä ihme minua tänä aamuna vaivaa, ensin se typerä kuoppa ja nyt tällainen turhanpäiväinen, haaveileva vitkuttelu...* Hän ylittää puolijuoksua leveän mukulakivikadun väistellen uupuneina ravaavien, raskassilmäisten hevosten vetämiä kolisevia kuormavankkureita ja yhtäläillä väsyneiden nelivaljakkojen

eteenpäin kiskomia kaksikerroksisia, täyteen ahdettuina huojuvia hevosbusseja.

Väkeä on liikkeellä paljon. Pikkukaupunki elää perjantai-päivän hermostuneita aamutunteja. Viikonloppu on tulossa. On saatava viikolla rästiin jääneet hommat tehtyä. Izak pitää katseensa tuikeasti alasluotuna kiirehtiessään torinlaitaa eteenpäin. Joku vastaantulijoista saattaa olla hänelle tuttu työn kautta, eikä hän halua tervehtiä ketään. Se voisi johtaa pakolliseen pysähtymiseen ja joutavien tyhjänpäiväisyyksien vaihtamiseen.

Epämiellyttävä värinä kohoaa hänen ihonsa alle, kuten aina työmatkan tässä vaiheessa. Kaupungin ihmisistä huokuu häneen vastenmielinen tuttuus: hän on elänyt koko lapsuutensa ja nuoruutensa – parantolaan joutumiseensa asti – kolhon varuskunnan ympärille jokunen vuosisata sitten kasvaneessa, vielä pienemmässä mutta täysin samankaltaisessa kaupungissa parinkymmenen kilometrin päässä. Siellä, kuten hänen nykyisessä asuinkaupungissaankin, ihmiset ovat taipumattoman ylpeästi baijerilaisia – piirre, josta Izak ei voisi vähempää välittää ja jota hän ei oikeastaan voi sietää – ja tuo lattea »me olemme meitä» -henki uhoaa jokaisesta vastaantulijasta häiritsevän voimakkaana. Hän ei pidä ajatuksesta, että kuuluu siihen joukkoon ihmisiä, jotka rautakansleri Bismarckin yhdistettyä Saksan muutamaa kymmentä vuotta aiemmin pitivät itseään perin poikkeuksellisina ja ilmoittivat, että yhtyneen Saksan asiat ovat heille yksi kusiluikaus ja sonnansuihkaus, ja että he eivät yhdisty yhtään mihinkään eivätkä suinkaan ala palvella Jumalaa saatanallisin, protestanttisin menoin, vaan pyrkivät taivaaseen latinaa haastellen ja paavin sekä oman keisarinsa, ruhtinaansa tai kuninkaansa – mitä titteliä nyt kukakin haluaa vuorollaan käyttää – johdolla. Eikä Berliinissä istuvan keisarin auttanut kuin suostua kiukkuisten baijerilaisten tahtoon suopeasti hymyillen – ja salassa huokaisten »olkoon mitä ovat mielestään; saksalaisia he ovat kuitenkin». Siksi postimiehet läimäyttävät edelleen

itsepäisesti kaikissa Baijerin kaupungeissa kirjeisiin Baijerin korskean leiman, veturimiehet kantavat Baijerin rautateillä ylpeinä hihassaan Baijerin laattaa ja baijerilaiset sotilaat lyövät mielellään nenään muun Saksan armeijan varusväkeä ihan vain baijerilaista vapaavaltiutta painottaakseen. Izak ei kuitenkaan ole koskaan tuntenut itseään sen enempää baijerilaiseksi kuin edes kunnolla saksalaiseksikaan. *Kansallisaate on sisällyksetön ajatus ja tärkeää vain yksinkertaisille uhoajille.*

Mutta menneisyyden sekä synnyin- ja kotipaikan vuoksi tuo ikävä, eto yhteenkuuluvaisuus, toverillisuus ja tuttuus kuitenkin purskahtee Izakin ympärillä aina, kun hän kulkee kaupungin kaduilla. Ja karttaakseen menneisyyden tuttuutta hän kiihdyttää askelluksensa lähes maaniseksi joutuessaan sankemman väkijoukon läheisyyteen.

Kiihredittyään torin ihmisvilinän poikki hän astuu huojentuneena kaupunginmuurin vierellä mutkaisena orapaatsa- moitten ja pähkinäpensaitten suojassa juoksevan, kapeamman kujannekadun hämärään. Siellä kosteus ja umpea kiventuoksu ympäröivät hänet oitis.

Vaikka työmatka pitenee, hän kulkee mieluummin muurin syrjäisten, hieman salassa olevien sivuaukkojen kuin jyrkävän, kaupunkilaisia vilisevän pääportin kautta vanhankaupungin labyrinttimaisiin sisuksiin. Pikkukujilla tehdään haju katoaa, ja tuuli tuoksuu vanhalle kalkkikivelle ja sileälle graniittikalliolle. Lohkeilleita talojen seiniä pilkkovien, tomuisten näyteikkunoiden takana lainehtivat menneitten päivien haikeat varjot. Antikvariaattien lasien takana unohtuneiden ja unohdettujen kirjojen selkämukset kesivät kuivuvaa nahkaansa kirjain kirjaimelta, ja pienten kultasepänliikkeitten ja korupajojen ovi-ruutuihin on kiinnitetty käsinkirjoitettuja, tahattomasti liki enteellisen uskonnollisävyisiä lappuja »Mestari saapuu piak- koin» tai »Herra on tavoitettavissa kello 12–15».

Hän sokkeloi kujanteiden läpi, saapuu vanhankaupungin keskustorille ja poikkeaa – kuten joka arkiamu – pieneen, korkeaoviseen tupakkakauppaan, jonka ulkoseinän kellan-

valkeutta rajaavat kauan sitten talon ruumista kannattelemaan nostetut, mustiksi tervatut kuusitukit.

Kaupan myyntiskin taakse on katonrajaan ulottuville kapeille hyllyille aseteltu siisteiksi sateenkaariveiksi savukeaskeja. Paksut sikarit ja sepioliitista, savesta ja erilaisista jalopuista taidokkaasti sorvatut ja hienoin kuvioin koristellut piiput lepäävät myyntitiskin lasin alla, vihreällä veralla päällystetyllä tasolla. Sivummalla seisovat yhteisessä telineessä aikakauslehdet: kotoisa Illustrierte Zeitung, siirtomaita esittelevä Kolonie und Heimat, hienosteleva berliniläinen Die Woche sekä radikaalin demokraattisen porvariston äänitorvi Die Weltbühne ja sosialistien Revolution lähes käsi kädessä, vailla näkyvää toraa.

– Ah, herra Fasch, hyvää huomenta, kaupan omistaja, täysin kalju, pullea, runsasviiksinen herra Walther toivottaa oven yläpuolelle kiinnitetyn tiu'un helähtäessä. – Rasia Ecksteinia, vai kuinka? Ei, vaan kaksi, koska on perjantai. Niin, niin, kun yhteen merkkiin mieltyy niin mitäpä siitä luopumaan. Markka ja viisikymmentä pfenningiä, kiitos.

Izak nyökkää, antaa rahat ja kääntyy poistuaakseen.

– Mitäpä sanotte tästä? Herra Walther kysyy.

Izak pysähtyy käden jo noustua ulko-oven kahvalle. Hän kääntyy.

– Mistä?

– No, näistä uutisista, herra Walther koputtaa paksulla etusormella myyntitiskille laskemansa, aukilevitetyn sanomalehden sivua. Izak rypistää otsaansa.

– Suokaa anteeksi. En ole lukenut tämänpäiväisiä lehtiä.

– Minä tarkistan maailman makaamisen heti aamusta, herra Walther hörähtää suopeasti pulleat posket hymyssä, mutta vakavoituu sitten lasiessaan katseensa sanomalehteen. – En sano olevani huolissani, mutta kyllä minut ja rouva Waltherin saivat varsin mielteliäiksi nämä tiedot serbialaisten liikehdinnästä, hulluttelusta ja muusta ikävästä, mitä Balkanin suunnalla nyt tapahtuu. Ja Itävalta-Unkarin hyvä keisari lienee

myös varsin mieteliäs, elleipä aivan tuohduksissaan asioitten saamista käänteistä. Tosin häntähän pidetään varsin heikkona luonteena, mutta kuitenkin. Etenkin serbien aluevaatimukset aiheuttanevat pohdintaa varmaan myös meidän keisarimme, hyvän Wilhelmin aatoksissa. Rouva Walther sanoikin minulle käydessämme levolle eilisiltana, että kylläpä on varsin ajatuk- sia herättävä tilanne siellä etelässä, ja minun oli siinä tilan- teessa kyllä pakko huomauttaa hänelle, että oikeastaan meihin nähden Balkan ja Serbia ja ne muut maat, mitä siellä nyt on, sijaitsevat lähinnä kaakon suunnalla. Rouva Walther otti nuh- teen ja ojennuksen vastaan tyypilliseen tapansa.

Herra Waltherin katse harhailee hetken. Käsi hieraisee pos- kea. Otsalle nousee ryppy.

– Ah, miten mielenkiintoista, Izak sanoo kuivasti yrittäen kääntyä poistuakseen, mutta herra Walther jatkaa:

– Niinpä on, niinpä on. Lehdistössä vielä ovat toitottaneet keväästä lähtien ja etenkin viime viikkoina, että joukkoja koo- taan rajoille eri puolilla Eurooppaa ja etenkin Venäjällä. Kun olivat ne Balkanin liigan ja ottomaanien väliset tappeluksetkin. Niistä tämä levottomuus on lähtöisin. Ei sitä tiedä, mitä tästä seuraa ja kenelle. Sopimuksethan ovat tietysti sitovia, siis eri maitten kesken, ja meidän rakas isänmaamme, erinomaisen kei- sari Wilhelmin johdattamana, kaiketi pitää kiinni lojaliteeteista, vaikka ei suoranaisesti käsittääkseni liitykään noihin serbien ja itävalta-unkarilaisten tohinoihin ja hoopoiluihin. Mutta kuten tiedetään, kaikki liittyy kaikkeen, eikä ole yhtä konfliktia ilman, että toinen rähinä siitä syttyisi. Onneksi Wilhelm on kaukaa viisas ja on rakennellut jo pitkään kunnollista laivastoa, ettei ainakaan engelsmanneilla saati sitten venäläisillä ole puolta sanaa sanottavana, jos Wilhelm hiukkasan jyrähtää, olkoonkin hän sitten vaikka kuinka brittien kuninkaan tai tsaari Nikolain serkku. Ja onhan se hyvä, että kunniasanoja rauhan puolesta on vaihdettu, ja kaiketi niilläkin on vielä arvonsa.

Izak huokaisee. – Teillä ei ole tainnut käydä tänään montaa- kaan asiakasta?

Herra Waltherin kasvot leviävät iloiseen hymyyn. – Olette oikeassa. Te olette ensimmäinen.

– Mutta toivottavasti en viimeinen. Näkemiin.

Izak astuu ulos ennen kuin herra Walther ehtii jatkaa jutusteluaan. Hän seisoo hetken paikoillaan miettien, pitäisikö hänen ajatella tarkemmin jotain herra Waltherin kertomista uutisista, mutta päättää sitten siirtää ne mielensä takakomeroon unohduksiin. Sotaa enteilevät uutiset ovat jokapäiväisiä, eikä hän usko, että sota minkään valtakuntien välillä jaksaa syttyä.

Maailma on liian edistynyt ja sivistynyt, että kukaan viitsisi palata puolen vuosisadan taakse.

Rauha ja sivistys – ne vallitsevat, ja niin on hyvä.

Lumoava romaani sivullisuudesta,
valtapeleistä ja ihmisen
raa'an kekseliäästä julmuudesta
ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä.

SYKSYLLÄ 1913 baijerilainen kirjanpitäjä Izak Fasch huomaa kotipihallaan merkillisen kuopan, joka palauttaa hänen mieleensä kaikuja menneisyydestä. Aivan talon läheisyydessä kenraalimajuri von Dustermannin kemiantehdas sylkee ammoniakki-kuonaa ja levittää juurakkoaan kaupungin ympärille.

Izak rakastuu Ilseen – iäkkään kenraalimajurin nuoreen vaimoon – ja päätyy tehtailijan seurueessa belle époque -kauden viimeisiä henkäyksiä vetävään Berliiniin. Kun menneisyyteen haudatut arvoitukset alkavat raottaa, Izak törmää ihmisessä piileviin pimeisiin voimiin mutta kokee myös häivähdyksen vilpítőntä hyvyttä ja rakkautta.

Izak on runsasta, klassista romaanitaidetta, joka vie lukijan vuosisadan takaisen Euroopan kaoottiseen, värikylläiseen mielettömyyteen.

	 9 789510 506103
www.wsoy.fi	84.2 ISBN 978-951-0-50610-3